

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ควรจะเป็นในอนาคต ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นนำเสนอในสาระสำคัญประกอบด้วย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
2. บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
3. แนวคิดของผู้บริหารและผู้รู้ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

คำว่า “ บทบาท ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “ Role ” ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 453) ได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ว่า “ การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ ” นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของบทบาทไว้ดังนี้

ชิตยา สุวรรณชญ (2510 : 4) ได้อธิบายว่า “ บทบาท ” หมายถึงลักษณะของพฤติกรรม ที่ถูกกำหนดโดยฐานะตำแหน่งและแบ่งบทบาทออกเป็น “ บทบาทตามอุดมคติ ” (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมควรปฏิบัติ และ “ บทบาทที่ปฏิบัติจริง ” (Actual Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมจะต้องปฏิบัติจริง โดยอธิบายว่า “ บทบาทที่ปฏิบัติจริง ” นี้เป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงฐานะตำแหน่ง อารมณ์ขณะแสดง บทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่และปฏิกริยาของผู้ที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม ชิตยา สุวรรณชญ (2527 : 43) ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่งและบทบาททางสังคมไว้ดังนี้คือ

1. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในทุกสังคมและมีอยู่ก่อนที่ตัวคนจะเข้าไปครอง
2. มีบทบาทที่ควรจะเป็น (Ought-to-Role) ประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
4. การที่คนเราจะทราบถึงฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้น ได้มาจากสังคมนิรม (Socialization) ในสังคมนั้นๆ

5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้น ไม่แน่นอนเสมอว่าจะเหมือนกับพฤติกรรมจริงๆ ของคนที่ครองฐานะตำแหน่งอื่นๆ เพราะพฤติกรรมจริงๆ นั้นเป็นผลของปฏิกิริยาของคนที่ครอง ฐานะตำแหน่งที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และบุคลิกภาพของผู้อื่นที่เข้ามา ร่วมในพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการติดต่อทาง สังคม

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516 : 29-30) ได้สำรวจถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และพบว่าอาจ พิจารณาถึงความหมายได้ใน 2 นัย คือ นัยแรกเป็นการพัฒนาในด้านโครงสร้างสังคม (Social Structure) ดังนั้น บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและ กิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ความหมายอีกนัยหนึ่งเป็นการพิจารณาในด้านการแสดง บทบาทหรือการปะทะสังสรรค์นั้น (Socially interacted) ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็น การมองบทบาทที่สัมพันธ์กับตำแหน่งรวมถึงบทบาทเมื่อเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม

สมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (อ้างใน ขงยุทธ จำปามูล .2539 : 9) ได้สรุปว่า บทบาทนั้น สามารถถูกกำหนดโดยตำแหน่งและโดยบุคลิกภาพของบุคคล คือ

1. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยตำแหน่งได้แก่ฐานะของตำแหน่ง กฎระเบียบ หน้าที่ ความรับผิดชอบ สิทธิและข้อผูกพัน ซึ่งกำหนดไว้เป็นปทัสถานสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งนั้น
2. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ทัศนคติ ประสพการณ์ การศึกษา การยอมรับ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ

สุชน อ่อนชู (2522 : 7) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่าบทบาทเป็นแบบแผนพฤติกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบและการปฏิบัติงานของผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวัง

พรพิทยา แก้วสามสี (2529 : 7) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า เป็นการกระทำหรือ แสดงออกของผู้บริหาร ที่ปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือ ได้รับมอบหมาย เพื่อให้ การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งวัดและประเมินได้จากทัศนะของกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษา บทบาทแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน ได้แก่ บทบาทที่เป็นจริงกับบทบาทที่คาดหวัง

สมาน จันทะดี (2529 : 5) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่าเป็นเรื่องของผู้ดำรงตำแหน่ง ตามเงื่อนไขและอำนาจที่ได้แสดงพฤติกรรมตามความเชื่อ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม ตามที่ ตนเองได้ปฏิบัติและพฤติกรรมดังกล่าวนี้ย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่ง

และความคาดหวังของสังคมในระดับหนึ่งให้เห็นบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรจะทำ

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่กล่าวมาข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าบทบาท ถูกกำหนดขึ้นมาควบคู่กับสถานภาพ ซึ่งอาจเป็นสถานภาพที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมหรือสถานภาพ ที่ถูกกำหนดขึ้นมาโดยระเบียบและกฎเกณฑ์ว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นมีสิทธิ และหน้าที่อะไร บ้าง ผู้ที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในบทบาทของตนเองเพื่อที่จะ ได้มี มาตรฐานการปฏิบัติงานที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ และผู้ที่อยู่ในขณะทำงานเดียวกันย่อมมี ความคาดหวังพฤติกรรมหรือบทบาทของบุคคลว่าควรจะต้องแสดงบทบาทหรือมีพฤติกรรมอย่างใด ออกมา ซึ่งความคาดหวังของบุคคลในขณะทำงานเดียวกันที่มีต่อบทบาทของบุคคลนั้นก็ ไม่สามารถกำหนดได้แน่นอนเสมอไปว่าจะตรงกับบทบาทที่ได้แสดงออกหรือปฏิบัติงานจริงหรือไม่

2. บทบาท อำนาจ หน้าที่ ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

2.1 ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457

บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 สามารถสรุปแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

2.1.1 ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร

กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองและรักษา ความสงบเรียบร้อย ดังนี้

- 1) ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน

(มาตรา 10)

- 2) ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าของราษฎรในหมู่บ้านของคนที่อำนาจและ หน้าที่ในการปกครอง และรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร กล่าวคือ (มาตรา 27)

(1) รักษาความสงบและความสุขสำราญ ช่วยป้องกันทุกข์ภัยของ ลูกบ้านตามสมควรและที่สามารถจะทำได้ การที่กล่าวนี้ ถ้าสมควรจะต้องปรึกษาหารือและช่วยกัน กับเพื่อนผู้ใหญ่บ้านก็ดีกับกำนันนายตำบลก็ดีเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะต้องปฏิบัติให้สมควร แก่การที่จะรักษาประโยชน์และความสุขของลูกบ้านซึ่งได้มอบไว้ให้เป็นธุระในพระราชบัญญัตินี้

(2) การควบคุมดูแลลูกบ้านให้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งจะต้องพึงกระทำตาม กฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ

- (3) กระทำคนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการได้แนะนำ

3) บรรดาการที่จะตรวจตรารักษาความปกติเรียบร้อยในตำบลคือ การที่จะว่ากล่าวราษฎรในตำบลนั้นให้ประพฤติตามพระราชกำหนด กฎหมายก็ดี หรือการที่จะป้องกันอันตรายและรักษาความสุขสำราญของราษฎรในตำบลนั้นก็ดีหรือการที่จะรับกิจสุขทุกข์ของราษฎรในตำบลนั้น ร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการเมือง กรมการอำเภอ และจะรับข้อราชการมาประกาศแก่ราษฎรในตำบลนั้นนั้นก็ดี หรือที่จะจัดการตามพระราชกำหนดกฎหมาย เช่น การตรวจแนะนำเก็บภาษีอากรในตำบลนั้นก็ดี การทั้งนี้อยู่ในหน้าที่ของกำนันผู้เป็นนายตำบล ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลนั้นและแพทย์ประจำตำบลจะต้องช่วยกันเอาเป็นธุระจัดการให้เรียบร้อยได้ตามสมควรแก่หน้าที่ (มาตรา 34)

4) นอกจากอำนาจหน้าที่ที่กล่าวโดยเฉพาะให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกำนัน กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านด้วย (มาตรา 34 ทวิ)

2.1.2 ด้านการที่เกี่ยวข้องด้วยความอาญา

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ได้กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ในการเกี่ยวข้องด้วยความอาญาดังต่อไปนี้ (มาตรา 28)

- 1) เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตนต้องแจ้งความต่อกำนัน นายตำบลทราบ
- 2) เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเกิด หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงต้องแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้านนั้นให้ทราบ
- 3) เมื่อตรวจพบของกลางที่ผู้กระทำความผิดกฎหมายมีอยู่ก็ดี หรือสิ่งของที่สงสัยว่าได้มาโดยการกระทำความผิดกฎหมาย หรือเป็นสิ่งของสำหรับใช้ในการกระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับสิ่งของนั้นไว้และรีบนำส่งต่อกำนันนายตำบล
- 4) เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังกระทำความผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับผู้นั้นไว้ และรีบนำส่งต่อกำนันนายตำบล
- 5) ถ้ามีหมายหรือมีคำสั่งตามหน้าที่ราชการ ให้จับผู้ใดในหมู่บ้านนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะจับผู้นั้น และรีบส่งต่อกำนันหรือกรมการอำเภอตามสมควร
- 6) เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้นหรือให้ยึดผู้ใหญ่บ้านต้องจัดการให้เป็นไปตามหมาย

กำนันมีหน้าที่และอำนาจในการที่เกี่ยวข้องด้วยตามอาญา ดังนี้ (มาตรา 35)

- 1) เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้นหรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในตำบลของตนต้องแจ้งความต่อกรรมการอำเภอให้ทราบ
- 2) เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้นหรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในตำบลที่ใกล้เคียงต้องแจ้งความต่อกำนันนายตำบลนั้นให้ทราบ
- 3) เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังกระทำความผิดกฎหมายก็ตีหรือมีเหตุควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำความผิดกฎหมายก็ตี ให้จับผู้นั้นไว้และรีบนำส่งต่อกรรมการอำเภอ
- 4) ถ้ามีหมาย หรือมีคำสั่งตามหน้าที่ราชการให้จับผู้ใดในตำบลนั้นเป็นหน้าที่ของกำนันที่จะจับผู้นั้น แล้วรีบส่งกรรมการอำเภอตามสมควร
- 5) เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้นหรือให้ยึด กำนันต้องจัดการให้เป็นไปตามกฎหมาย
- 6) ถ้ามีผู้มาขออาศัยตัวคนหรือสิ่งของก็ดี หรือผู้ต้องโจรกรรมจะทำหมายตราสิน หรือมีผู้จะขอทำการชันสูตรบาดแผลก็ดี ทั้งนี้ให้กำนันสืบสวนฟังข้อความแล้วรีบนำตัวผู้ขอและผู้ต้องอาศัยและทรัพย์สินของบรรดาที่จะพาไปด้วยนั้นไปยังกรรมการอำเภอ ถ้าสิ่งของอย่างใดจะพาไปไม่ได้ก็ให้กำนันชันสูตรให้รู้เห็นแล้วนำความไปแจ้งต่อกรรมการอำเภอในขณะนั้น

นอกจากนี้ โดยที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนภายในเขตตำบล หรือหมู่บ้านที่รับผิดชอบตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็น “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) สืบสวนคดีอาญา

การสืบสวนคดีอาญาหมายถึงการแสวงหาข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานซึ่งพนักงานปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิดกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญา ส่วนเขตอำนาจในการสืบสวนคดีอาญา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีเขตอำนาจการสืบสวนคดีอาญาในเขตท้องที่ตำบลหรือหมู่บ้านของตน

วิธีการสืบสวนคดีอาญาได้แก่ การออกไปตรวจดูสถานที่เกิดเหตุ เมื่อเกิดคดีอาญาขึ้นเพื่อหาข้อเท็จจริง เหตุการณ์ พยานหลักฐาน ของกลาง ตลอดจนตรวจค้นรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดในคดีนั้น

(2) จับผู้กระทำผิด

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ทำการจับกุมผู้กระทำผิดอาญาที่เกิดขึ้น หรืออ้างหรือเชื่อว่าเกิดขึ้นภายในเขตท้องที่ของตน นอกจากกรณีที่ได้ทำการติดตามจับโจรผู้ร้ายระหว่างเขตท้องที่ติดต่อกัน

การจับผู้กระทำผิดอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อไปนี้

ก. เมื่อมีหมายจับ

ข. เมื่อบุคคลนั้นกระทำความผิดซึ่งหน้า

ค. เมื่อพบบุคคลนั้นกำลังพยายามกระทำความผิดหรือพบโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะกระทำความผิด โดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถใช้ในการกระทำความผิด

ง. เมื่อมีเหตุอันสมควรสงสัยว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดมาแล้วและจะหลบหนี

จ. เมื่อมีผู้ขอให้จับ โดยแจ้งว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดและแจ้งด้วยว่าได้ร้องทุกข์ตามระเบียบแล้ว

ฉ. เจ้าพนักงานขอให้ช่วย

(3) อำนาจค้น (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 92)

ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ดังนี้

การค้นในที่รโหฐาน (ได้แก่บ้านเรือน ที่ประกอบการค้าของบุคคลฯ)

ก. เมื่อมีหมายค้น

ข. เมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐาน

ค. เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำลงในที่รโหฐาน

ง. เมื่อบุคคลที่ได้กระทำความผิดซึ่งหน้าขณะถูกไล่จับหนีเข้าไป

จ. เมื่อมีความสงสัยตามควรว่าสิ่งของที่ได้อามาโดยการกระทำความผิดได้ซ่อนหรืออยู่ในที่นั้น ประกอบทั้งต้องมีเหตุอันควรเชื่อว่าการเน้นซ้ำกว่าจะเอาหมายค้นมาได้สิ่งของนั้นจะถูกโยกย้ายเสียก่อน

(4) อำนาจหน้าที่จัดการให้เป็นไปตามหมายอาญา

ซึ่งได้มอบหรือส่งมาให้จัดการภายในอำนาจ อันได้แก่ หมายจับหรือหมายค้น ซึ่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน มักจะปฏิบัติร่วมกับเจ้าพนักงานตำรวจ

2.1.3 ด้านงานทะเบียน

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ได้กำหนดให้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานทะเบียนดังต่อไปนี้

- 1) เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะทำบัญชีสำมะโนครัวในหมู่บ้าน และคอยแก้ไขบัญชีนั้นให้ถูกต้องเสมอ (มาตรา 27 ข้อ 4)
- 2) ถ้ามีคนจรแปลกหน้านอกสำมะโนครัวหมู่บ้านนั้นเข้ามาอาศัย เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะต้องไต่ถามให้รู้จักตัวและรู้เหตุการณ์ที่มาอาศัย ถ้าเห็นว่าไม่ได้มาโดยสุจริตให้เอาตัวผู้นั้นส่งกำนันนายตำบลของตน (มาตรา 27 ข้อ 6)
- 3) ให้กำนันดูแลคนเดินทาง ซึ่งไม่มีเหตุควรสงสัยว่าจะเป็นผู้ร้ายให้ได้ มีที่พักตามสมควร (มาตรา 38)
- 4) ถ้าผู้เดินทางด้วยราชการจะต้องการคนนำทาง หรือขาดแคลนพาหนะ เสี่ยงอาหารในระหว่างทาง และจะร้องขอต่อกำนันให้ช่วยสงเคราะห์ กำนันต้องช่วยจัดหาให้ตามที่จะทำได้ ถ้าหากว่าการที่จะช่วยเหลือนั้นจะต้องออกราคาจ้างเพียงใดให้กำนันเรียกเอาแก่ผู้เดินทางนั้น (มาตรา 39)
- 5) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต้องรักษาบัญชีสำมะโนครัวและทะเบียนบัญชีของรัฐบาลในตำบลนั้นและคอยแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องตรงกับบัญชีของผู้ใหญ่บ้าน (มาตรา 41)
- 6) เมื่อผู้ใหญ่บ้าน นำคนจรแปลกหน้าออกจากสำมะโนครัวตำบลมาส่งกำนันตามความในมาตรา 27 ข้อ 6 ให้กำนันปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเห็นสมควรจะจับไล่ผู้นั้นออกไปเสียจากท้องที่ตำบลนั้นก็ได้ (มาตรา 53)
- 7) ในการที่จัดสำรวจสำมะโนครัว และจดทะเบียนบัญชีต่างๆ เพื่อประโยชน์ในราชการ เช่น การที่จะสำรวจสำมะโนครัวและทำบัญชีไร่นาและสิ่งของต้องพิกักภาษีอากรในตำบลนั้น กำนันจะเรียกผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงประชุมกันตรวจทำบัญชีให้ถูกต้อง และลงชื่อพร้อมกันเป็นพยานในบัญชีที่จะยื่นต่อเจ้าพนักงานก็ได้ (มาตรา 57)

2.1.4 ด้านการพัฒนาตำบลและการส่งเสริมอาชีพของราษฎร

ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ นายอำเภอและกำนันมีหน้าที่ดูแลรักษาสิ่งซึ่งเป็นสาธารณะประโยชน์ของแผ่นดิน ซึ่งในทางปฏิบัติผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลืออำเภอและกำนันในการดำเนินการดังนี้

1) ชี้แจงให้ประชาชนเห็นความสำคัญของที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน

2) ตรวจสอบที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันจากทะเบียนเดิมให้เป็นปัจจุบัน

3) ทำการพัฒนาที่ดินสาธารณประโยชน์ โดยประสานงานกับอำเภอ เพื่อขอความร่วมมือจากข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนและมวลชนในท้องที่ ชุคุ ทำถนน ปลูกต้นไม้ โดยรอบที่ดินสาธารณประโยชน์ ในโอกาสอันควร

4) เสนอให้อำเภอพิจารณาในการใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ เพราะอำเภออาจนำที่ดินสาธารณประโยชน์ไปใช้เป็นสนามกีฬา หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

5) ช่วยเหลืออำเภอตรวจตราดูแลมิให้บุคคลหรือหน่วยราชการใดเข้าไปใช้สิทธิในที่ดินสาธารณประโยชน์ ก่อนที่จะได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทย

นอกจากนี้กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ยังกำหนดให้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณประโยชน์ดังต่อไปนี้

1) ถ้าเกิดเหตุกลางถ้ำก็ดี ฆ่ากันตายก็ดี หรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งในหมู่บ้านของตนหรือในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน อันสมควรจะช่วยเหลือได้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน จะต้องเรียกลูกบ้านของตนออกไปช่วยเหลือ (มาตรา 27 ข้อ 7)

2) ผู้ใหญ่บ้านเห็นลูกบ้านของตนคนใดแสดงความอาฆาตมาดร้ายแก่ผู้อื่น หรือเป็นคนจรจัดไม่ปรากฏการทำมาหาเลี้ยงชีพ ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจที่จะเรียกลูกบ้านคนนั้นมาไต่ถาม และว่ากล่าวสั่งสอน

3) ถ้าเกิดเหตุร้ายสำคัญอย่างใดๆ ในตำบลของตน หรือในตำบลใกล้เคียง อันสมควรจะช่วยเหลือหรือมีผู้ร้ายแต่ที่อื่นๆ มามั่วสุมในตำบลหรือมีเหตุควรสงสัยว่าลูกบ้านคนในตำบลนั้นบางคนจะเกี่ยวข้องเป็นโจรผู้ร้ายก็ดี เป็นหน้าที่ของกำนันจะต้องเรียกผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านในตำบลออกช่วยต่อสู้ติดตามจับผู้ร้ายหรือติดตามเอาของกลางคืน หรือช่วยอย่างอื่นตามสมควรแก่การ (มาตรา 37)

4) กำนันต้องตรวจจัดการสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์อันอยู่ในตำบลนั้น เช่น สระน้ำ ศาลาอาศัย เป็นต้น (มาตรา 40)

5) กำนันกระทำการตามหน้าที่ที่จะเรียกผู้ใดมาหาหรือให้ช่วยก็ได้ (มาตรา 43)

6) ถ้ามีเหตุสงสัยว่าผู้ใดในตำบลนั้นแสดงความอาฆาตมาดร้ายแก่ผู้อื่น กิติ หรือเป็นคนจรจัดไม่ปรากฏการทำมาหาเลี้ยงชีพ และไม่สามารถจะชี้แจงความบริสุทธิ์ของตนได้ กิติ ให้กำนันเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านสืบสวนถ้ามีหลักฐานควรเชื่อว่าเป็นความจริงก็ให้เอาตัวผู้นั้นส่งกรมการอำเภอ

7) ถ้าลูกบ้านผู้ใดไปตั้งกระท่อม หรือโรงเรือนอยู่ในที่เปลี่ยวในตำบลนั้น ซึ่งน่ากลัวจะเป็นอันตรายด้วยโจรผู้ร้าย หรือน่าสงสัยว่าจะเป็นสำนักโจรผู้ร้ายการอย่างนี้ ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นเรียกประชุมปรึกษากันดู เมื่อเห็นเป็นการสมควรแล้วจะบังคับให้ลูกบ้านคนนั้นย้ายเข้ามาอยู่เสียในหมู่บ้านราษฎรก็ได้และให้นำความแจ้งต่อกรมการอำเภอด้วย (มาตรา 54)

8) ในวันเวลาใดจะมีอันตรายแก่การทำมาหากินของลูกบ้านในตำบลนั้น เช่น มีโรคภัยไข้เจ็บ หรือน้ำมาก เป็นต้น ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลปรึกษารือกันในการที่จะป้องกันแก้ไข เยียวยา แนะนำให้ลูกบ้านทำอย่างใด กำนันมีอำนาจที่จะบังคับการนั้นได้ ถ้าเห็นเป็นการเหลือกำลังให้ร้องเรียนต่อกรมการอำเภอและผู้ว่าราชการเมืองขอคำสั่งรัฐบาลช่วย (มาตรา 56)

9) ในเวลาใดมีการนัดขัดถูกข หรือประชุมชนเป็นการใหญ่ในตำบลนั้น กำนันจะเรียกผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลพร้อมกันมาช่วยพิทักษ์รักษาความเรียบร้อยในที่อันนั้น ถ้าแลเป็นการจำเป็นแล้วจะขอแรงงานราษฎรมาช่วยด้วยก็ได้ (มาตรา 60)

2.2 อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายอื่น ๆ

2.2.1 กฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร และระเบียบสำนักงานทะเบียนกลางทะเบียนราษฎร

1) ผู้ใหญ่บ้านเป็นนายทะเบียนผู้รับแจ้งกรณีมีคนเกิด คนตาย หรือย้ายที่อยู่ เมื่อรับเรื่องจากราษฎรแล้วต้องส่งต่อปลัดอำเภอผู้เป็นนายทะเบียนตำบล ณ สำนักงานทะเบียนอำเภอ ซึ่งมีรายการปฏิบัติดังนี้

(1) **แจ้งเกิด** แบ่งเป็นคนเกิดในบ้านและคนเกิดนอกบ้าน คนเกิดในบ้าน เจ้าของบ้านต้องแจ้งการเกิดภายใน 15 วัน คนเกิดนอกบ้าน เช่น เกิดในรถยนต์ หรือเรือโดยสาร เป็นต้น มารดาต้องแจ้งการเกิดภายใน 15 วันหากจำเป็นไม่อาจแจ้งภายในกำหนดดังกล่าว ให้แจ้งภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่สามารแจ้งได้ให้ผู้ใหญ่บ้านออกใบรับการแจ้งการเกิด (ท.ร.1) ตอนหน้าท่อนท้าย พร้อมสำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร. 1,3) และเพิ่มรายการคนเกิดในสำเนาทะเบียนบ้านของผู้แจ้ง กรณีมีถิ่นที่อยู่ในเขตสำนักทะเบียนอำเภอนั้น

(2) **แจ้งตาย** แบ่งเป็นคนตายในบ้านและคนตายนอกบ้าน คนตายในบ้าน เจ้าบ้านหรือผู้พบคนตายหรือผู้ได้รับมอบหมายต้องแจ้งการต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาตายหรือเวลาที่พบศพ ส่วนคนตายนอกบ้านให้บุคคลที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพ แจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ตายหรือพบศพ ภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพ หรือแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่สะดวกกว่าก็ได้ ผู้ใหญ่บ้านเมื่อได้รับแจ้งให้ออกใบรับแจ้งการตาย (ท.ร. 4,5) และแก้ไขรายการในทะเบียนบ้าน (ท.ร. 14) กรณีมีชื่ออยู่ในสำนักทะเบียนอำเภอ

(3) **การย้ายออก** เจ้าบ้านหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้แจ้งย้ายออกต้องแจ้งบุคคลออกภายใน 15 วันนับตั้งแต่วันที่ย้ายออก เมื่อผู้ใหญ่บ้านในฐานะนายทะเบียนผู้รับแจ้งได้รับการย้ายออกให้กรอกใบรับแจ้งการย้ายที่อยู่ (ท.ร. 6 ตอนหน้า) ส่งพร้อมสำเนาทะเบียนบ้านและบัตรประชาชนของผู้แจ้งไปดำเนินการต่อ ณ สำนักทะเบียนอำเภอ

(4) **การย้ายเข้า** เจ้าบ้านหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้แจ้งย้ายเข้าต้องแจ้งย้ายบุคคลเข้าภายใน 15 วันนับตั้งแต่วันที่ย้ายเข้า โดยนำใบแจ้งย้ายที่อยู่ (ท.ร. 6) ตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ไปแจ้งย้ายต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้ง ให้ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้ช่วยพร้อมสำเนาทะเบียนบ้านไปดำเนินการต่อ ณ สำนักทะเบียนอำเภอ

2) ให้ถือยศำรับรองบุคคล บุคคลใดขอเพิ่มชื่อในทะเบียน หรือขอแจ้งเกิดเกินกำหนด หรือขอแก้ไขรายการเอกสารทะเบียนราษฎร ให้ยื่นคำร้องต่อนายทะเบียนอำเภอ ท้องที่ที่ตนมีชื่ออยู่ในปัจจุบันพร้อมทั้งสำเนาเอกสารไปแสดงประกอบการพิจารณาอนุญาตและนายทะเบียนอำเภออาจให้ผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ที่ผู้ยื่นคำร้องมีถิ่นที่อยู่ ให้ถือยศำเกี่ยวกับบุคคลดังกล่าวประกอบการอนุญาต

2.2.2 กฎหมายว่าด้วยบัตรประจำตัวประชาชน

1) มีหน้าที่แจ้งให้ราษฎรผู้มีสัญชาติไทยที่มีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ ไปยื่นคำขอมีบัตรประจำตัวประชาชน ณ ที่ว่าการอำเภอภายใน 90 วัน นับตั้งแต่วันที่มียายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ โดยให้ผู้ยื่นคำขอทำบัตรนำหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้าน (ท.ร.14) ฉบับเจ้าบ้านไปด้วย

2) นำบัตรประจำตัวประชาชนจากอำเภอไปมอบให้ผู้ยื่นคำขอ

3) เป็นเจ้าพนักงานตรวจบัตรเฉพาะด้านซึ่งปฏิบัติอยู่ตามด่านตรวจที่ตั้งขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 2 มิถุนายน 2526 (ปกติปฏิบัติร่วมกับพนักงานฝ่ายปกครอง)

2.2.3 กฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว

การจดทะเบียนครอบครัวมี 7 ประเภท คือ 1. ทะเบียนสมรส 2. ทะเบียนหย่า 3. ทะเบียนรับรองบุตร 4. ทะเบียนรับบุตรบุญธรรม 5. ทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรม 6. ทะเบียนบันทึกฐานะภรรยา 7. ทะเบียนบันทึกฐานะแห่งครอบครัว

ผู้ใหญ่บ้าน อาจจะต้องเป็นพยานบุคคลรับรองบุคคลที่ประสงค์ขอจดทะเบียนเหล่านี้โดยแนะนำให้ไปติดต่อยังอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในฐานะพยานกรณียื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสต่อกำนันห้องที่ชายหรือหญิงฝ่ายใด หรือทั้งสองฝ่ายมีถิ่นที่อยู่ ถ้าห้องที่ใดผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควรจะประกาศ โดยอนุมัติของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยยอมให้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสต่อกำนันได้

กำนันห้องที่ชายหรือหญิงฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายมีถิ่นที่อยู่ มีอำนาจหน้าที่รับจดทะเบียนสมรสแก่ชายหญิงนั้น ถ้าห้องที่ใดผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควรจะประกาศ โดยอนุมัติของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยให้ชายหญิงยื่นคำร้องพร้อมพยาน 2 คน พยานคนหนึ่งต้องเป็นพนักงานปกครอง ซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ชั้นผู้ใหญ่บ้านขึ้นไปหรือตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป หรือหัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้แทนราษฎร เทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัดหรือนายควม

กำนันมีอำนาจหน้าที่ในการรับคำร้องขอจดทะเบียนสมรสด้วยวาจาหรือด้วยกิริยาจากชายหญิงที่ตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย ซึ่งนายทะเบียนไม่สามารถจะไปจดทะเบียนสมรสให้ได้และผู้ใกล้ความตายจะทำคำร้องตามแบบก็ไม่ได้ ให้กำนันที่ได้รับคำร้องขอจดทะเบียนพร้อมด้วยชายหรือหญิงที่ยังคงมีชีวิตอยู่ถ้าหากมี ไปแสดงต่อนายทะเบียนโดยมิชักช้า เพื่อให้ถือยศแสดงพฤติกรรมแห่งการร้องขอแล้วจดทะเบียนสมรส

2.2.4 กฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ

1) ตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ (พ.ร.บ. สัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 และระเบียบการสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482) ช้าง ม้า โค กระบือ ล่อ ลา เป็นสัตว์พาหนะ ซึ่งต้องจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณ ภายใต้งื่อนใจต่อไปนี้

- (1) ช้างมีอายุย่างเข้าปีที่ 8
- (2) สัตว์อื่นนอกจากโคตัวเมียมีอายุย่างเข้าปีที่ 6
- (3) สัตว์ที่ได้ใช้ขับขี่ ลากเข็น หรือใช้งานแล้ว
- (4) สัตว์ที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 4 เมื่อนำออกนอกราชอาณาจักร

(5) โคด้วเมียมีอายุย่างเข้าปีที่ 6 เมื่อจะทำการโอนกรรมสิทธิ์ เว้นแต่
ในกรณีรับมรดก

ทั้งนี้เจ้าของหรือตัวแทนพร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้านหรือพยานในกรณีที่ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน
ไปด้วยมีหน้าที่ต้องนำสัตว์เหล่านี้ไปดำเนินการจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณจากนายทะเบียนท้องที่
ที่สัตว์นั้นอยู่ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ตามกฎหมายเป็นกรณีๆไป การจดทะเบียนต้องเสียค่า
ธรรมเนียมตามอัตราที่กำหนด

2) อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับสัตว์พาหนะ
ตามกฎหมายนี้ดังนี้

(1) ผู้ใหญ่บ้าน

ก. เป็นพยานในการจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณสัตว์พาหนะเมื่อเจ้าของ
สัตว์หรือตัวแทนนำสัตว์ไปขอจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณจากนายทะเบียนท้องที่ที่สัตว์นั้นอยู่
ข. หน้าที่ช่วยเหลือกำนัน ในการดำเนินการที่เกี่ยวกับการทะเบียน
สัตว์พาหนะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Mahasarakham University

ค. สืบรวจและจัดทำบัญชีสัตว์ที่ยังไม่ได้ทำตัวรูปพรรณ
ง. จัดทำบัญชีสัตว์ประจำคอก ซึ่งยังไม่ได้ทำตัวรูปพรรณและบัญชีสัตว์
ที่ยังไม่ได้ทำตัวรูปพรรณและตรวจสอบแก้ไข

(2) กำนัน

ก. รับมอบตัวรูปพรรณกรณีผู้มีตัวรูปพรรณสัตว์ แต่ไม่มีตัวสัตว์ใน
ครอบครอง เพื่อส่งให้นายทะเบียนต่อไป
ข. รับแจ้งความ หรือรับมอบตัวรูปพรรณสัตว์ที่ตายจากเจ้าของหรือ
ตัวแทน

ค. รับมอบตัวรูปพรรณกรณีสัตว์หายตามคินมาไม่ได้

ง. รับมอบบัญชีสัตว์ที่ยังไม่ได้ทำตัวรูปพรรณจากผู้ใหญ่บ้าน

2.2.5 กฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน

ตามกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และ
สิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490 การทำ ซื่อ มี ไซ้ สั่ง หรือนำเข้าซึ่งอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืน
ต้องได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนอาวุธปืนท้องที่และผู้ใหญ่บ้านอาจเป็นผู้ให้คำรับรองเกี่ยวกับ
ความปลอดภัยและหลักฐานของผู้ขออนุญาตมีและใช้อาวุธปืนประกอบการพิจารณาของ

นายทะเบียนว่ามีคุณสมบัติและความจำเป็นตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ เช่น ไม่เป็นบุคคลซึ่งต้องโทษจำคุกตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายว่าด้วยอาชญากรรม ฯลฯ ในฐานะความผิดที่ระบุไว้ ไม่เป็นบุคคลซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ ไม่เป็นผู้ซึ่งไม่มีอาชีพและรายได้ ไม่เป็นผู้ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และเป็นผู้มีภูมิลำเนาและมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรในท้องที่ที่ขออนุญาตไม่น้อยกว่า 6 เดือน เป็นต้น

2.2.6 กฎหมายว่าด้วยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

การดำเนินการตาม พ.ร.บ. ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 ซึ่งสาระสำคัญมีดังนี้

1) ภารกิจ ได้แก่ การเตือนภัย จัดสถานที่หลบภัย อพยพประชากรออกจากที่อันตรายให้ความรู้แก่ประชาชน ป้องกันอัคคีภัย การติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือผู้ประสบภัย เจ้าหน้าที่ระวางภัย การรักษาความสงบเรียบร้อย การอนามัย การรักษาพยาบาล การสวัสดิการ ขยายฉุกเฉิน การวิศวกรรม การขนส่ง การพรางและควบคุมแสงไฟ

2) แผน การปฏิบัติการกิจดังกล่าวต้องดำเนินการตามแผนต่างๆ ได้แก่

(1) แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(2) แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยทางอากาศ

(3) แผนป้องกันและระงับการก่อวินาศกรรม

(4) แผนอพยพประชากรและส่วนราชการ

3) การจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในระดับอำเภอ กำหนดผู้ใหญ่บ้านต้องร่วมกับทางอำเภอรวบรวมกลุ่มประชาชนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจัดตั้งและฝึกอบรมเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติของทางราชการ โดยอนุโลมใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยไทยอาสาป้องกันชาติ พ.ศ. 2521

4) การพิทักษ์พื้นที่เขตหลัง หมายถึงพื้นที่ของประเทศส่วนที่ฝ่ายทหารกำหนดว่ามีใช้เป็นที่การรบหลัก ซึ่งเป็นเป้าหมายคุกคามของฝ่ายข้าศึก เพื่อทำลายขวัญ กำลังใจของประชาชนรวมทั้งทำลายการสนับสนุนการรบฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน จึงกำหนดมาตรการหลักไว้ดังนี้

(1) การระวางป้องกันสถานที่ตั้งหน่วย โดยใช้กำลังประชาชนอาสาสมัครควบคุมสถานที่ราชการ เส้นทาง สะพาน และสถานที่สำคัญอื่นๆ

(2) การปฏิบัติการรบเพื่อป้องกันตนเองเป็นหลักและมุ่งทำลายกำลังข้าศึก

(3) การควบคุมความเสียหาย มิให้ลุกลามขยายออกไป และเร่งฟื้นฟูบูรณะโดยเร็ว

2.2.7 กฎหมายว่าด้วยภาษีบำรุงท้องที่

ตาม พ.ร.บ.ภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ.2508 กำหนดบทบาทหน้าที่ของกำนันไว้ดังนี้ ที่ดินหน่วยที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาลที่มีกำนันผู้ว่าราชการจังหวัด แต่งตั้งกำนันท้องที่นั้นๆเป็นกรรมการตีราคาปานกลางของที่ดินสำหรับการประเมินภาษีบำรุงท้องที่

2.2.8 กฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

ตาม พ.ร.บ.รับราชการทหาร พ.ศ.2492 กำหนดให้ในเดือนกันยายนทุกปี ให้นายอำเภอจัดประกาศให้ผู้มีอายุถึงเกณฑ์ที่จะต้องลงบัญชีทหารกองเกิน ไปลงบัญชีทหารกองเกิน ประกาศเช่นว่านั้น ให้นายอำเภอปิดไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ และที่เปิดเผยในที่ชุมชนในท้องที่นั้น กับให้นายอำเภอส่งประกาศให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนำไปแจ้งให้ราษฎรในท้องที่ของตนทราบด้วย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2.2.9 กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงวันที่ 5 พฤษภาคม 2526 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือดำเนินการกระทำใดๆในเขตป่าสงวนแห่งชาติและมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดแก้ไข รื้อถอนสิ่งที่เป็นอันตรายต่อป่า หรือทำให้ป่าเสื่อมสภาพ หากไม่ปฏิบัติตามก็รื้อทำลายแก้ไขได้ ทั้งนี้ให้มีอำนาจและหน้าที่ได้ภายในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ

2.2.10 กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2544 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดตามกฎหมายนี้ รวมทั้งตรวจสอบการอนุญาตต่างๆ ภายในเขตท้องที่รับผิดชอบ

นอกจากบทบาท อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 อันเป็นกฎหมายหลักแล้วจะเห็นได้ว่า ยังมีกฎหมายระเบียบข้อบังคับอื่นๆอีกหลายฉบับที่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไว้ สรุปแล้วอาจแบ่งอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านออกเป็นหัวข้อใหญ่ๆได้ดังนี้

- 1) อำนาจหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของราษฎร โดยทั่วไป
- 2) อำนาจหน้าที่ในทางอาญา
- 3) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการทะเบียนต่างๆ
- 4) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาและบำรุงสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์
- 5) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีอากร
- 6) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตามระเบียบกฎหมาย ระบุไว้ดังกล่าวข้างต้นนั้นก็คือการบริหารภายในตำบลหรือปกครองตำบลให้เรียบร้อย บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่กำลังจะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง หากไม่สามารถปฏิบัติได้ก็จะมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านคนอื่น ๆ ทำการแทน หรือถ้าเป็นเรื่องสำคัญก็ต้องร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติหลายฝ่ายเพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่คนหมู่มาก กำนันก็สามารถจะทำได้โดยเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันร่วมกันปรึกษาหารือแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้เรียบร้อย ถ้าจะมีเหตุการณ์ลูกตามออกไปอีกจนพ้นวิสัยที่กำนันจะแก้ไขด้วยตนเองได้ ก็จะรายงานให้นายอำเภอทราบเพื่อแก้ไขต่อไปอีกชั้นหนึ่ง

3. แนวคิดของผู้บริหารและผู้รู้ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ปริญญา นาคฉัตริย์ (2543) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านสรุปได้ว่า

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ถือเป็นผู้ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดมีบทบาทและหน้าที่อย่างกว้างขวางในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ราษฎรในท้องที่ตำบลหมู่บ้าน จนเป็นที่ยอมรับของพี่น้องประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง

ในปัจจุบันสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของโลกและของประเทศ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทุกด้านตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ปัญหาและความต้องการของประชาชนมีมากขึ้นและทวีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในฐานะที่เป็นหัวหน้าและเป็นตัวแทนของราษฎร จะต้องปรับแนวความคิดและบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จริงของระบบเศรษฐกิจสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจได้ผ่อนคลายไปบ้างแล้ว แต่ภาวะวิกฤตทางสังคมและสิ่งแวดล้อมยังคงดำรงอยู่

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงต้องปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่บัญญัติไว้ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ รวมทั้งการปฏิบัติตามกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภารกิจหลักที่สำคัญ ดังนี้

ด้านการปกครองและการรักษาความสงบเรียบร้อย เช่น การประชุมชี้แจง ข้าราชการแก่ราษฎร การจัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและถูกต้องลักษณะ การดูแลราษฎร ให้ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบแบบแผนของทางราชการ การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อาชญากรรม อาวุธสงคราม แหล่งอบายมุข การทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้ง การให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม เช่น การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง การพัฒนาและการส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎรในด้านการเกษตร ลักษณะไร่นาสวนผสม การรวมกลุ่มออมทรัพย์ การจัดร้านค้าหรือลานค้าชุมชน การส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยใช้กระบวนการประชาคมหมู่บ้าน

ด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการดูแล และเชิญชวนราษฎรให้รักธรรมชาติ รักป่าไม้ รักสิ่งแวดล้อมร่วมมือกับราษฎร องค์กรปกครอง ท้องถิ่นในการปลูกต้นไม้ในป่าริมถนนทุกสายและสถานที่สำคัญๆ ช่วยกันกำจัดขยะมูลฝอย ป้องกันไม่ให้น้ำในแม่น้ำ ลำคลอง ทะเล เน่าเสีย

ด้านการอำนวยความสะดวก เช่น การไกล่เกลี่ยประนีประนอม การระงับ ข้อพิพาทต่างๆ และการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในตำบล หมู่บ้าน

ด้านการบริการ เช่น การให้บริการด้านงานทะเบียน งานบัตรประจำตัวประชาชน และการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ประมวล รุจนเสรี (2543) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่มีผลต่อบทบาท อำนาจ หน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอีกช่วงหนึ่งคือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และกฎหมายที่เกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกหลายฉบับ ที่ทำให้บทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้านต้องเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้ง กฎหมายดังกล่าวมีดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 กำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้มากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการปกครองตนเองของประชาชน รัฐจะต้องจัดให้มีการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่นซึ่งปัจจุบันรัฐบาลได้จัดให้มีท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ แล้ว เช่น อบต. อบจ. เทศบาล เมืองพัทยาและกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2. พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 1 พ.ศ.2542 ผลจากกฎหมายฉบับนี้ทำให้มีองค์การบริหารส่วนตำบลหรือ อบต. ขึ้นทั่วประเทศโดย อบต. พื้นที่เหล่านี้ก็คือพื้นที่หมู่บ้านตำบล ตามระบบการปกครองท้องถิ่นนั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้นหน้าที่หลักของ อบต. ก็คือ การพัฒนาท้องถิ่นที่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในตำบลซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่มีมาแต่เดิม ผลกระทบต่อการทำงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงค่อนข้างชัดเจน

3. พระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ทำให้สุขาภิบาลทั่วประเทศ 980 แห่ง มีฐานะเป็นเทศบาล ตามกฎหมายเทศบาลตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะต้องยุบไปด้วยภายใน 5 ปี นั้นหมายความว่าไม่มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีจำนวน 16,772 ตำแหน่งจะถูกยกเลิกในเวลาไม่เกิน 5 ปี ยังคงปฏิบัติหน้าที่ในเขตเทศบาลใหม่นี้ต่อไปจนกว่าจะพ้นจากตำแหน่งหรือครบวาระ แต่ทั้งนี้ไม่เกิน 5 ปี

ผลจากกฎหมายสำคัญทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว ทำให้บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่มีแต่เดิมในท้องถิ่นที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปและได้สร้างความสับสนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ว่าบทบาทของสมาชิกสภาท้องถิ่นมีความครอบคลุมแค่ไหน อย่างไร และที่สำคัญจะเข้ามาแทนที่บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ ความจริงแล้วอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามกฎหมายต่างๆ ไม่ได้ถูกยกเลิกแต่อย่างใด เพียงแต่มีองค์กรท้องถิ่นมาแบ่งเบาภาระในด้านการพัฒนาออกไปส่วนหนึ่งเท่านั้น

เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไปกฎกติกาของบ้านเมืองใหม่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ต้องเรียนรู้และยอมรับกติกานั้นด้วยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถสวมหมวก 2 ใบได้เท่านั้น ในส่วนบทบาท อำนาจ หน้าที่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พุทธศักราช 2457 นั้น ยังคงมีอยู่เหมือนเดิม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็ยังทำหน้าที่เป็นรากฝอยของแผ่นดินอยู่ต่อไป

สิ่งที่จะต้องปรับให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง คือ บทบาทในด้านการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่ ทั้งในด้านการส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานท้องถิ่น การประสานนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่นกับความต้องการของราษฎร การติดตาม สอดส่อง ดูแล และประสานการปฏิบัติงานหน่วยงานท้องถิ่นให้เป็นไปตามกฎหมายและเจตนารมณ์ของราษฎรในท้องที่และท้องถิ่นนั้นๆ

โครงสร้างทางการปกครองที่มีองค์กรปกครองท้องถิ่นกระจายอยู่ทุกพื้นที่ในประเทศไทยขณะนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯลฯ ซึ่งเป็นผู้ปกครองดูแลท้องที่มาแต่เดิมนั้นหมดความจำเป็นแล้วหรืออย่างไร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 5 ได้ทรงก่อตั้งสถาบันกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ดูแลประชาชนในพื้นที่ต่างพระเนตรพระกรรณ ยึดโยงใจคนไทยทั่วแผ่นดินให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดเอกภาพบนแผ่นดินไทย

สถานการณ์ปัจจุบันไทยไม่ได้ถูกล้อมกรอบด้วยกองทัพของมหาอำนาจ แต่ถูกล้อมกรอบด้วยสถานการณ์การแข่งขันทางเศรษฐกิจและกระแสโลกาภิวัตน์ มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประชาชนในเขตเมืองและชนบท การที่จะนำพาประเทศชาติให้อยู่รอดได้อย่างมีศักดิ์ศรีคงความเป็นชาติและมีความมั่นคงตลอดไปนั้น ก็จะต้องขจัดความแตกต่างดังกล่าวรวมทั้งรักษาเอกภาพของชาติไว้ให้ได้

สถาบันกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศมีความเหมาะสมทุกประการที่จะแบกรับภารกิจเหล่านี้ได้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต้องคงอยู่ทำหน้าที่ปกครองท้องที่ประสานกับท้องถิ่นต่อไป เป็นเสาหลักที่ค้ำจุนประเทศให้เกิดความมั่นคงกำนันผู้ใหญ่บ้านต้องเป็น “ผู้ผนึกกำลังของแผ่นดินในการทำให้ตำบลหมู่บ้านและประชาชนมีความมั่นคงมีความสงบสันติสุข มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและก้าวไกล ”

เพื่อความชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน กรมการปกครองได้เสนอปรับปรุงบทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาใหม่ ดังนี้

1. เป็นผู้เร่งรัดการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องในด้านการปกครองและการรักษาความสงบเรียบร้อย ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม ด้านการอำนวยความสะดวกและด้านการบริการประชาชน

2. ในกรณีฉุกเฉินเมื่อมีสาธารณภัย ภัยทางอากาศ หรือการก่อวินาศกรรมเกิดขึ้น และยังไม่มีการป้องกันหรือระงับได้ทันทั่วทั้งที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจเข้าจัดการใดๆ และสั่ง

ให้บุคคลใดเข้าช่วยเหลือเท่าที่จำเป็นเพื่อจัดภัยเช่นว่านั้นไปพลางก่อนจนกว่าผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเขตท้องที่จะมาอำนวยความสะดวกแทน แต่ไม่ให้ดำเนินการกับเจ้าหน้าที่และทรัพย์สินของทางราชการทหาร

3. ปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ และรัฐวิสาหกิจในพื้นที่ โดยการส่งเสริมสนับสนุน และประสานให้หน่วยงานดังกล่าวสามารถปฏิบัติงานได้ตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับราษฎรอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนติดตามสอดส่องดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมายและเจตนารมณ์ของราษฎรในท้องที่และท้องถิ่นนั้นๆ

4. เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยกระบวนการประชาคม ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนกระตุ้นเร่งเร้าให้เกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ พึ่งพาตนเองได้

5. เป็นผู้ดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจแบบพอเพียง เฉลิมพระเกียรติ” รับผิดชอบดำเนินการและประสานงาน รวบรวมแผนงาน/โครงการ สนับสนุนบุคคลและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ในการดำเนินงานตามโครงการฯ รวมถึงการปฏิบัติตามมติคณะกรรมการดำเนินงานตามโครงการฯ ระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ

6. ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ และของกระทรวงมหาดไทยให้สัมฤทธิ์ผล
ภารกิจโดยสรุปของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันจะยังอยู่ใน 4 เรื่องใหญ่ๆคือการสร้างความมั่นคง ความสงบ ความสันติสุขและการพัฒนา โดยเฉพาะที่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่สร้างปัญหาผลกระทบอื่นๆ ต่อชุมชน ภารกิจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านดังกล่าวเป็นเสมือนสิ่งที่คอยยึดโยงคนไทยทั่วราชอาณาจักร ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคของชาติร่วมกันมาจนตราบทุกวันนี้

สุดจิต นิमितกุล (2543) ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน ด้วยการปรับบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเมือง การปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับบทบาทด้านการพัฒนา ดังนี้

1. เป็นผู้เร่งรัดการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องโดยที่สำคัญได้แก่

1.1 การเป็นผู้นำการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎร ในด้านการเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม รวมทั้งการตรวจตราและรักษาประโยชน์ในการประกอบอาชีพของราษฎร

1.2 เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดร้านค้าชุมชน ลานค้าชุมชน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ

1.3 เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและอบรมสั่งสอนให้ราษฎรเป็นคนดี และมีคุณธรรม

2. การปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ ในพื้นที่ ตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายต่างๆ กำหนดไว้ โดยสรุปคือ

2.1 เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานดังกล่าวในพื้นที่ให้สามารถปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 เป็นผู้เชื่อมประสานนโยบายของหน่วยงานดังกล่าวกับความต้องการของราษฎร โดยนำปัญหาความเดือดร้อนหรือความทุกข์ยากของราษฎรขอรับการสนับสนุนและรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานดังกล่าว

2.3 เป็นผู้ติดตาม สอดส่อง ดูแล และประสานการปฏิบัติงานเกี่ยวกับหน่วยงานดังกล่าวให้เป็นไปตามกฎหมายและเจตนารมณ์ของราษฎร

นอกจากนี้ ยังสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 มาตรา 58,59 ที่กำหนดให้บุคคลย่อมมีสิทธิในการขอรับทราบข้อมูลหรือคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาต หรือการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (การประชาพิจารณ์)

3. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยกระบวนการประชาคม โดยเป็นผู้นำในการส่งเสริมสนับสนุน กระตุ้นเร่งเร้าให้เกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ ดังนี้

3.1 เป็นกลุ่มแกนนำตำบลในการกระตุ้นเร่งเร้าให้เกิดการรวมกลุ่มที่หลากหลายและขยายเครือข่ายความร่วมมือ ร่วมใจ

3.2 เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและร่วมกำหนดทิศทางของกลุ่มในหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อส่งเสริมประชาชนในหมู่บ้าน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน

3.3 ส่งเสริมให้เกิดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นและแนวทางการแก้ไขปัญหา ร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในตำบล หมู่บ้าน

3.4 เป็นผู้ติดตาม และกระตุ้นให้กลุ่มองค์กรประชาชนที่หลากหลาย และเครือข่ายสร้างความเคลื่อนไหวและร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3.5 เป็นผู้นำในการระดมทรัพยากรของหมู่บ้านชุมชนรวมทั้งประสานแหล่งทรัพยากรจากภายนอก มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ชุมชนอย่างเต็มที่

3.6 การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “เศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ” โดยกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าคณะทำงานรับผิดชอบดำเนินการ และประสานงานในระดับตำบลตามที่คณะทำงานโครงการฯระดับตำบลมอบหมาย โดยรวบรวมแผนงานโครงการที่บุคคล กลุ่มหรือชุมชน เสนอผ่านความเห็นชอบของประชาคมตำบลหมู่บ้าน แล้วเสนอไปยังคณะกรรมการดำเนินงาน โครงการฯ ระดับอำเภอ กิ่งอำเภอรวมทั้งการสนับสนุนบุคคลและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ในการดำเนินงานโครงการฯ และการปฏิบัติตามมติคณะกรรมการดำเนินงานโครงการฯ ระดับอำเภอ กิ่งอำเภอ พร้อมทั้งรายงานผลการดำเนินงานด้วย จากแนวคิดที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า ในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบันของสังคมไทย ซึ่งได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมากตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ปัญหาและความต้องการของประชาชนมีมากขึ้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป นอกเหนือจากการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 แล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้านควรให้ความสำคัญสำคัญกับบทบาทในด้านการปฏิบัติงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในด้านการส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานท้องถิ่น และการประสานนโยบายต่างๆ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเป็นผู้ให้การส่งเสริม สนับสนุนประชาชนให้เกิดการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาในปัจจุบัน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อาษา เมฆสวรรค์ (2521) ได้ศึกษาเรื่อง การปกครองระดับตำบล หมู่บ้านกับความมั่นคงแห่งชาติ ได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการปกครองตำบลหมู่บ้านที่กำหนดให้ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ปกครองตำบล หมู่บ้านของตนขึ้นเอง มีความเหมาะสมกับ

สภาพของท้องที่ และสภาพการณ์ของสังคมชนบทซึ่งราษฎรมีความยึดมั่นในความเคารพนับถือ ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองตามอาวุโสอยู่แล้วเป็นอย่างดี และการจัดระบบการปกครองดังกล่าวก็นับว่า ได้ช่วยให้บังเกิดความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติได้มาก เพราะในขณะที่ทางราชการไม่อาจจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการปกครองได้ทั่วถึงก็ได้กำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นเจ้าพนักงานทำหน้าที่เป็นตัวแทนและเป็นหูเป็นตาของทางราชการและเป็นผู้นำนโยบายไปแจ้งให้ประชาชนทราบ และช่วยอำนวยความสะดวกของรัฐให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านของตน ในขณะเดียวกันกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็เป็นตัวแทนของประชาชนในการติดต่อกับทางราชการด้วยการควบคุมดูแลความมั่นคงปลอดภัยของประเทศตามท้องที่ต่างๆ ก็กระทำผ่านทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นสำคัญ

รวิชัย รักขนาม (2538) ได้ทำการศึกษาสถานภาพและภาวะผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับบทบาทการปกครองท้องที่ ซึ่งเป็นการศึกษากรณีอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี จากผลของการศึกษา พบว่า สถานภาพของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ และการศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อการปกครองท้องที่ คือ ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นชายมีบทบาทการเป็นผู้ใหญ่บ้านสูงกว่าผู้ใหญ่บ้านที่เป็นหญิง สำหรับการศึกษของผู้ใหญ่บ้านที่มีการศึกษาสูงจะมีบทบาทการเป็นผู้ใหญ่บ้านสูงด้วย ในด้านภาวะผู้นำของผู้ใหญ่บ้านพบว่า มีความสัมพันธ์โดยตรงกับบทบาทการเป็นผู้ใหญ่บ้านกล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านที่มีภาวะผู้นำสูง จะมีบทบาทการเป็นผู้ใหญ่บ้านสูง ส่วนผู้ใหญ่บ้านที่มีภาวะผู้นำต่ำจะมีบทบาทต่ำไปด้วย

นิจ ไพโรธมภ์ (2542) ได้ศึกษาการเพิ่มสมรรถนะในการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้กิจกรรมแทรกแซง ประกอบด้วย การฝึกอบรม สัมมนา การศึกษาดูงาน การมอบภารกิจ การนิเทศติดตามงาน และการจัดลำดับกำนันผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ผลการศึกษาพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีความรู้ ความเข้าใจ และสมรรถนะในการปฏิบัติงานไม่ดีขึ้นภายหลังกิจกรรมแทรกแซง ตลอดทั้งความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ดีขึ้น แต่กลับมีแนวโน้มลดลง ซึ่งสรุปได้ว่า วิธีการจัดกิจกรรมแทรกแซงในการวิจัยไม่สามารถเพิ่มสมรรถนะในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้

สุพจน์ วงศ์วิวัฒน์ (2539) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการปกครองท้องถิ่นรูปแบบกรุงเทพมหานคร จากผลการวิจัยพบว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยทั่วไปแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาททางด้านการปกครองน้อยลงและมีบทบาททางด้านการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังได้ผสมผสานของ

ตนเองด้วยการประกอบการทางธุรกิจบางประการ เช่น การเป็นนายหน้าขายที่ดิน หรือการประสานงานทางด้านธุรกิจการลงทุนในท้องถิ่น เป็นต้น เมื่อทำการวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังกับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปรากฏผลว่า โดยทั่วไปแล้วบทบาททางด้านการปกครองและการเมืองของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทั้งในชุมชนเมืองและชุมชนบท ต่างมีบทบาทดังกล่าวข้างต้นในลักษณะเดียวกัน อย่างไรก็ตามระดับการศึกษาและอาชีพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีความสัมพันธ์กันทั้งการแสดงบทบาททางการปกครองและบทบาททางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

สถาบันดำรงราชานุภาพ (2540) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่เหมาะสมในอนาคต จากการศึกษาพบว่าในอนาคตบทบาทด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยจะมีความสำคัญที่สุดในบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งได้มีข้อเสนอในเชิงปฏิบัติว่าจะต้องมีกรทบทวนบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในส่วนที่ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอนาคตต้องเน้นในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมควบคู่ไปกับการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย

สมบูรณ์ สุขสำราญ (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านรากฐานของแผ่นดิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาสถานภาพ บทบาทและวิเคราะห์ศักยภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานแก่ศูนย์ข้อมูลทางการเมืองของสภาวิจัยแห่งชาติ ซึ่งผลการศึกษาได้สรุปสถานะ (Status) ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันได้เป็น 4 ประการ คือ (1) กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในสถานะเจ้าหน้าที่ของรัฐ (2) กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในสถานะตัวแทนของประชาชน (3) กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในสถานะผู้บริหาร/ผู้แทนประชาชนในหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่น (4) กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในสถานะของผู้นำของชุมชน แต่ปัญหาจุดอ่อนที่สำคัญคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังขาดความรู้ รายงานการวิจัยได้ให้ข้อเสนอว่าการที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะคงความสำคัญในระดับตำบล หมู่บ้านดังที่เคยเป็นมาในอดีตได้จำเป็นจะต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้รอบรู้อย่างแท้จริงในเรื่องท้องถิ่นของตนเอง

เพชร ชัยสร (2531) ได้ศึกษาผู้ใหญ่บ้านกับบทบาทผู้นำชุมชน พบว่าผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทด้านต่างๆ เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อย การดูแลทุกข์สุขของประชาชน การส่งเสริมและการพัฒนาอาชีพ การบริหารด้านทะเบียนและบัตร การระวังและการป้องกันโรคต่างๆ การพัฒนาชุมชน การส่งเสริมด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ชักนำโครงการต่างๆมาสู่หมู่บ้าน ซึ่งเป็น โครงการ

ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในหมู่บ้านและสามารถชักนำชาวบ้านเข้าร่วมโครงการอย่างได้ผล การที่หมู่บ้านได้รับการพัฒนาเพราะผู้ใหญ่บ้านมีคุณสมบัติความเป็นผู้นำที่ดี คือมีจิตใจมุ่งมั่นพัฒนา มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ มีจิตใจเป็นกุศล ยอมรับวิทยาการใหม่ๆ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีทัศนคติแบบประชาธิปไตย

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ คือ

5.1 การปฏิบัติภารกิจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตามบทบาทหน้าที่ในฐานะตัวแทนอำนาจรัฐ ที่จะต้องดูแลงานทุกกระทรวง ทบวง กรมที่จะต้องปฏิบัติจัดทำในพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน ในรูปลักษณะของการปกครองท้องถิ่น ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2457 (แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน) และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

5.2 การเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่กฎหมายกำหนดตามที่เป็นจริงและบทบาทที่ควรจะเป็นในอนาคตในทรรศนะของตัวกำนัน ผู้ใหญ่บ้านผู้ปฏิบัติเอง ข้าราชการที่เกี่ยวข้องและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดบทบาทเพื่อเป็นกรอบในการเปรียบเทียบไว้ 4 ด้านดังนี้

5.2.1 ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย

5.2.2 ด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ

5.2.3 ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2.4 ด้านการทะเบียนต่างๆ

5.3 จากการศึกษาจะทำให้ทราบถึงทิศทางของบทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ควรจะเป็นในอนาคต และสามารถนำเอาปัญหา อุปสรรคที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการปฏิบัติภารกิจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

